

Hatvanból harminc

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY HÁROM ÉVTIZEDES ALKOTÓI PÁLYÁJÁNAK VÁZLATA

Nagy Zoltán Mihály több mint harminc esztendőös jelenléte az irodalmi-kulturális közéletben Kárpátalján-ismertté tette őt az egész magyar nyelvterületen. Írói munkássága hozta meg a hírnevét, de irodalomszervezői, szerkesztői tevékenysége sem feltétlenül mellőzendő érték. Tehát aktív irodalmi-közéleti, érdekképviselői vállalásai – és lemondásai – kiegészítik munkásságát: a közügyekben időről időre megszólaló szerző (irodalmi) publicisztikai nem idegennek el az eddigi életmű egészétől.

A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveitől számítható pályakezdés – 1977-től rendszeresen publikál, 1979-ben és 1982-ben novellapályázatot nyer Ungváron –, ígéretes megmutatkozás. Ám az a morálra épülő nyílt hang, értékítélet és jellegzetes írástechnika, amely a szerző sajátja lett évek múlva – és 2009-ben, hatvan esztendőös korában úgy, amint azóta is jellemzi a szerzőt –, ekkor még érlelődik. Az 1983-as *Dolgok igazságában* című versesfüzetében sem tűnik ki mindez egyértelműen. Ám az 1988-as *Fehér Eper* című elbeszéléskötet és az 1990-es *Pírban, perben* című verseskönyv már jól körvonalaz szemléletet, hangot, értéket és magatartást, valamint írástechnikai újításokat. Egy évvel később pedig, mikor napvilágot lát *A sátán fátya* című kisregény, már együtt van emberi érték, ítélet, szemlélet és új írói eszköztár, tudás. Olyannyira, hogy nem is lép túl ezen a folytatás, az 1996-os *Tölgyek alkonya*, de *Az idő súlya alatt* 2001-es, a *Páros befutó* 2002-es, az *Új csillagon* 2003-as, valamint *A teremtés legnehezebb napja* 2006-os kiadása sem. Sőt. Többnyire el sem éri *A sátán fátya* művészi egységét: alkotói magaslatait. A nem önálló kötetként megjelent, csupán külön fűzött elbeszélő költeménye, a 2007-es *1944* című alkotása újítási szándékot mutat, akárcsak a 2008-as *Messze még az alkonyat* című versesregény-variációként megjelölt műve, vagy a folytatás, a 2010-es *Fogyó fényben* című.

Írói-költői magatartása a klasszikus értelemben vett művészi hitvallás: a morálra, igazságérzetre építhető világlátás és -teremtés a szerző felelősségtudatának állandó hangsúlyozásával. Ez egyben irodalom- és közösség szemlélet is. Olyan alkotói magatartás, mely a szovjet eszmeiséggel összekapcsolódva jellegzetes, markáns hangon szólal meg a bő harminc éves pálya első sikereitől (1979, 1982). És erre a felívelő pályára csupán az 1989/1990-es rendszer- és országváltás gyakorol komoly hatást. Ugyanis ezzel az alapvető fordú-

lattal, mely a Szovjetunió szétesésével Európát, Ukrajnát, Kárpátalja egész magyarságát érintette, az a kulturális közeg és intézményrendszer is átalakul, amelyben Nagy Zoltán Mihály kibontakoztatta tehetségét, amely szakmai és baráti közösséget biztosított az írónak. Így aztán 1989-től hamarosan új árnyalatot kap írói hitvallása, közösség szemlélete: átalakul a szocialista eszmékhez (párthoz) fűződő viszonya. Szerkesztői tevékenysége – *Hatodik Síp, Kárpátalja, Galéria Kiadó, Pánsíp, Intermix Kiadó* – ugyancsak ezen rendszerváltás után kezd kibontakozni, 2002-től pedig kiteljesedik. Ettől az évtől (2002) az *Együtt* című irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat főszerkesztőjeként hét éven keresztül komolyan vett irodalom-szervezői s kulturális-közéleti munkálkodásával együtt formálódik a világhoz fűződő írói viszonya.

ALKOTÓI VILÁGSZEMLÉLET, POÉTIKA A SZOVJETUNIÓ FENNÁLLÁSA IDEJÉN

Nagy Zoltán Mihály alkotói pályáján a bő első évtized volt leginkább meghatározó. Folyamatos munkát, tanulást és sikereket látni ebben az időben. A Kárpáti Kiadó és a *Kárpáti Igaz Szó* jelenti az igazi és nagy nyilvánosságot ekkor, a József Attila Irodalmi Stúdió – később Alkotóközösség – pedig az együttgondolkodást, szakmai fejlődést, előrejutást. Amikor tehát Nagy Zoltán Mihály 1983-ban „szocialista elkötelezettségű írónak” mondja magát, és a „szocializmustól idegen jelenségek” szépirodalmi megjelenésének szükségességét emlegeti, valójában a hatalmas ország és a kor, (a kommunista párt) által kötelezően előírt gondolkodás szerint fogalmaz. A nyilvánosságot jelentő orgánumok és a szerző egymást támogatva közvetítenek értéket, magyar szót, uralkodó eszmét. Miközben elbeszélései, novellái leggyakrabban örök emberi értékek s hibák feltérképezése által szerveződnek. A morál, az igazság döntő jelentőségűek írásaiban. Az évezredes magyar népi kultúra és hagyomány mellett *A dolgok igézetében* (1983), a *Fehér Eper* (1988), valamint a *Pírban, perben* (1990) első három kötetét az igazságérzet, az erkölcsiség szövi át, foglalja egybe. Az 1982-es *Leckében* például olyan szenteciózusra sikeredik az igazság és a hazugság egymáshoz viszonyuló mibenlétének a feltárása, hogy annak érvényessége *A sátán fattyában* (1991) is helytálló marad. „Az igazság és a hazugság egy úton jár. A hazugság azonban előrébb egy lépéssel. Fiam, a hazugságot nem lehet kiírtani. Amikor lelepleződik, azonmód új arcot ölt, elámít megint” – olvasható a *Leckében*. *A sátán fattyában* pedig ez áll: „A hazug, a gonosz, mihelyt lelepleződik, máris új arcot ölt, elámít, gúzsba köt, vérünket veszi.”

Szemlélet tekintetében költészete is hasonló módon alakul. Míg prózájával kapcsolatban az általa is igen nagyra tartott egykori orosz nagyságok – Solohov, Tolsztoj – mellett Tömörkény, Móra, Móricz neve emlegethető, mint távoli ro-

konoké, addig költészetével – saját szavai szerint – leginkább egy név, a Nagy Lászlóé hozható kapcsolatba (ebben az időben). Az ő művészetében a költői gondolat szabadságát emeli ki önmaga számára Nagy Zoltán Mihály, ahogy az epikában sem elsősorban a cselekményt tartja fontosnak, hanem a gondolatot, amit az ki tud fejezni. És ezzel függhet össze a szerző írástechnikai törekvése.

A hagyományos írástechnikai módszer mellett prózájában az epikus ábrázolást a líraisággal próbálja összevonni, és ennek vizuálisan is érzékelhető formát ad. Olyan narrációs technikát dolgoz ki, melyben lendületes, sodró beszéd lesz uralkodóvá, de a cselekmény sem válik mellékessé, nem fullad érdektelenségbe. A *Fehér Eper* novelláskötet *Katalin tánca*, az *Érzelmes történet*, *A szorgalom huszadik esztendeje*, és *Az idő súlya alatt* című kisp prózáiban olyan szabados elbeszélői módot alkalmaz, amely Kárpátján addig nem jelent meg komolyabb művészi erővel. A leginkább egyes szám első, illetve második személyű narráció olyan szabados történetmesélés lesz, amely egyetlen nagy, hosszú mondatra kerekedik. Ennek poétikája kétágú gyökér: az egyik ága a prózából, a másik pedig a lírából ered. A prózai eredet a tömör, rövid mondatos építkezést, nyelvünk eredendő képi természetét, valamint azt a morálra épülő problémafelvetést tartalmazza, melyet mindig „jobbító szándékkal” vet fel a szerző, akár egyéni, akár közösségi vonatkozásban. A lírai pedig azt a Nagy Lászlónál megtapasztalt emelkedettséget, „értelemre és érzelemre egyaránt” nagy hatást gyakorló megszólalást, mely – szerzőnk szavai szerint – „mindig a jóra, a szépre” tanít.

A *Fehér Eper* kötet prózai és a *Pírban, perben* verseskötet jellegzetes lírai törekvései – azaz: a szerző írástechnikai jellegzetességei – 1991-ben, *A sátán fattyában* nagyszerű eredményt mutatnak fel. Hamarosan kiderül, hogy fontos mérföldkő ez Nagy Zoltán Mihály alkotói pályáján. Igazi irodalmi esemény; olyan írói teljesítmény, melyet az olvasók s a szakma egyaránt elismernek. Így lett igen rokonszenves Tóth Eszter alakja, és méltányolt az az írói nyelvi sajátosság, amely egyetlen hatalmas hosszú mondatból épít fel egy tudatregényt. Nagy Zoltán Mihály Tóth Eszterre Németh László nőalakjaival rokonítható. Olyan szenvedéstörténet ez a kisregény, amely egyéni sorson túli, azaz: közösségi érintettségű. A szovjet katonák által meggyalázott Tóth Eszter tragédiája mellett fel-felvillan egy kitalált kárpátjai kis falu, Szilas 1944 utáni kálváriája. A három napra behívott magyar férfiak elhurcolása, majd a szovjet rendszer erőszakos építése, terjedése olyan markáns írói világban válik láthatóvá, amelyet addig még nem hoztak létre Kárpátján. A később trilógiává növesztett történet első részében Nagy Zoltán Mihály kibeszél sok fájdalmat, sérelmet és szenvedést, mellőzést, erőszakot, brutalitást, mindazt, amit elszenvedett Kárpátja magyar lakossága a második világháború után. *A sátán fattya* egyéni és közösségi sorsvállalás, emlékéllítés, de alkotói kiteljesedés is egyben.

ÍRÓI ÉPÍTKEZÉS, SZERKESZTŐI KÖZÖSSÉGTEREMTÉS A FÜGGETLEN
UKRAJNÁBAN

A *sátán fattya* nagyszerűsége méltán alakított ki várakozást a történetmeséléssel, valamint Tóth Eszter sorsával szemben. Aztán 1996-ban a *Tölgyek alkonya* (A *sátán fattya* második része), megosztotta a befogadást: az új mű értékelésekor minduntalan az előző rész magas színvonala kapott ismét méltánylást. Az 1991-es egyszemélyes portré helyett most, 1996-ban történelmi csoportképet alkotott a szerző: Nagy Zoltán Mihály a folytatásban Tóth Eszter helyett a nagybetűs történelmet helyezte előtérbe. A Tóth család tagjai egyaránt fontossá váltak, de a magyarul falu többi lakosa úgyszintén, akár a szovjet rendszer szocialista-kommunista építői: magyarok és nem magyarok egyaránt. Így aztán két, egymással ellentétes világ formálódik a *Tölgyek alkonyában*: a jó és a rossz. E két véglet között halad a történetmesélés, így látjuk a történelmi eseményeket. És míg a *sátán fattyában* egyértelműen a líraság dominál, a folytatásban már az epikus jelleg kap nagyobb hangsúlyt. Ezzel függ össze, hogy az egyes szám első személyű (Tóth Eszter általi) élettörténet-mesélés helyett most egyes szám harmadik személyű narrátori hangra váltott át a szerző.

A trilógia 2004-es befejező részéhez – *A teremtés legnehezebb napja* – az egyes szám második személyű megszólalást választotta. A *Fehér Eper* számos novellájából ismerőssé vált jellegzetes narrációs módszer szerint az egyes szám második személyben megszólított s megjelenített hős beszéde-gondolkodása az elbeszélői én világa is egyben. A nyolc éven keresztül érlelődött befejezés így helyezi Tóth Istvánt a középpontba, azt „a sátán fattyát”, akit a *Tölgyek alkonyában* már megbecsült futballistaként láthattunk. Ebben a részben a fiú igazi férfivá érik. Tanult ember lesz belőle. A szintén morális szálakkal átszótt történet egy jellemfejlődést mutat be, a Tóth Istvánét. A szovjet hadseregből „kiselejtezett” fiatalember útja sok-sok lelki vívódáson, tanuláson, munkán át vezet addig a felismerésig, hogy ő is hasznos, valóban fontos tagja Szilas rendszerváltás utáni közösségének, az érdekvédelmüket szervező magyaroknak.

A trilógia első s harmadik része közt tizenhárom esztendő telt el. Ám az 1991-től 2004-ig számított idő nem csupán a trilógiát hozta létre, hisz közben, 2003-ban megjelent egy verseskötet is, az *Új csillagon* című. De még mindezt megelőzően két prózákötet látott napvilágot: 2001-ben *Az idő súlya alatt*, amely novellagyűjtemény, valamint 2002-ben a *Páros befutó* című regény, amelyekben szintén jól kivehetően mutatkozik meg a rendszerváltás utáni idő: az egyéni és közösségi sorsforduló problematikája. Az író sajátos prózavilágát ezekben a művekben is az a szemlélet formálja, mellyel gyakor az általa megnevezett na-

gyokra: Solohovra, Tolsztojra tekintett, és amely leginkább Tömörkény, Móra, Móricz világával hozta rokonságba őt, de most már az újabakra, többek mellett Sarusi Mihályra, Körmendi Lajosra, Rott Józsefre ugyanúgy figyelve.

Az *Új csillagon* verseskötet világát és költészeti jellegzetességét mindennek előtt a folytonosság jellemzi, de a négy ciklusból álló kötet utolsó részében – *Fejcsóválva* – megjelenik a humor, az élcelődés, a szerelmi kajánság: a kissé groteszk látásmód. Mindazonáltal a kötet alapját a komoly hangvétel alkotja. A címadó szonettkoszorú még az 1980-as években megismert veretes nyelvezetével helyzet- és létösszegzést nyújtva foglal helyet a könyv középpontjában, és ez a nyelvezete, hangütese jelenti az összekötő kapcsot a korábbi két verseskötetével. De az *Új csillagon* versvilága az új prózakötetekben megjelenő gondokat is felidézi. A rendszerváltást követő egyéni s közösségi gondok mellett ilyen az egyéni boldogulás ekkor összkárpátaljainak is nevezhető problémája-alternatívája, hogy a kivándorlást (Magyarország), vagy az otthonmaradást (Ukrajna) válassza-e az itteni magyar. Erről szól az *Üzenet anno 1991*, a *Választott hazába* című költemény, de a 2003-as regény, a *Páros befutó* is.

Az *Új csillagon* kötetben az egész eddigi életmű következő legfőbb gondja ugyanúgy felvillan, mint a regénytrilógiában. Ez pedig az idős kori mellőzöttség, valamint a hit kérdése, problematikája. Az *idő súlya alatt* című novelláskötet s a *Páros befutó* érintette ezt a gondot, ám a versesregény-variációként megjelölt mű – *Messze még az alkonyat* (2008) – minden eddiginél erőteljesebben foglalkozik ezzel. A mű öregember hőse Istenhez fordulva, de őt számon kérve küzd a medializált világ és emberi létezés fonákságaival. Többek közt bibliai idézetek igazság-cáfolataival bizonyítja, hogy a természettől elszakadt világ és ember „túlvárosiasodott”, ezért is áhítozik a „méltányos rend” után, a „mesterségesen fenntartott káosszal” szemben. Tehát vízió és valóság keveredése áll az egyes szám második személyben megszólított s megjelenített öregemberi tudatban: abban a narrációban, mely *A sátán fattya* regénytrilógia legszebb szövegtechnikai eredményeit kívánja hasznosítani. A szerző által „rideg gondviselésnek” nevezett létgond jelenik meg ebben az új trilógiában, melynek második részében – *Fogyó fényben* (2010) – egészen Isten tagadásáig jut el a hős – ahogyan azt a szerző mondja –, hogy aztán a harmadik részben „Isten és a sors akaratával megbékélve várja a halát”.

Nagy Zoltán Mihály miközben egy elbeszélő költemény erejéig 2007-ben még egyszer visszatér a kárpátaljai magyar férfiak elhurcolásához, s megírja az *1944* című művét, mindjárt újabb regénytrilógiába fog tehát, sőt további alkotásokat ígér. Az életmű ilyen gyarapodása közepette az irodalmi-kulturális közügyeknek minősülő kérdésekben ugyancsak rendre elmondja a véleményét. Így lesz folytatása azon írásainak, amelyek lapszámról lapszáma hét

éven keresztül szóltak az *Együtt* főszerkesztőjének gondjairól-bajairól, de az összkárpátaljai magyarság aktuális veszélyhelyzeteiről úgyszintén. A 2002 és 2009 között megjelent huszonnyolc kis eszme-futtatás az *Együtt* „szerkesztői oldal”-nak nevezett rovatában olyan szerkesztői közösségteremtő szándékról ad tanúbizonyságot, amely nem tesz különbséget irodalmi s irodalmon kívüli dolog között. A kárpátaljai magyarság nyelvi, kulturális jelenlétére, annak fenyegetettségére figyelő író, költő, főszerkesztő érzékeny és határozott hangon foglal állást ezekben az írásokban: a megmaradásért történő összefogást szorgalmazza.

Nagy Zoltán Mihály egykori ígéretes megjelenése három évtized után is ígéretes életművet formál. Lét- és irodalomszemléletét most is jól jellemzi az a 2003-ban általa megfogalmazott gondolat, miszerint „az író és minden alkotó küldetésstudat, szolgálatvállalás nélkül olyan, mint az a kőműves, aki remek szakember, de nem akar lakható házat építeni”...

PENCKÓFER JÁNOS

